

Gamle bandgrinder med to og tre holrader.

Av Torbjørg Gauslaa.

Samstundes med registrering av bandtekstilar har óg interessa for kva slag reiskap som er brukt, vorte sterk.

Bandgrinda/bandskjea er eit velkjend reiskap for bandveving, kjend langt attende i tida.

Den eldste kjende grinda er ei smal grind med 3 holrader. Grinda har 3 tinder og 4 mellomrom. Grinda er funne ved utgraving på Bryggen i Bergen og er frå høg-mellomalderen (se bilde, pl. 47 i Kongers havn og handels sete).

I bandgrind med 1 holrad er det mogleg å veve både enkle og meir vanskelege/krevande band/banteknikkar, med andre ord ein høveleg reiskap for ung og gamal/røynd og urøynd.

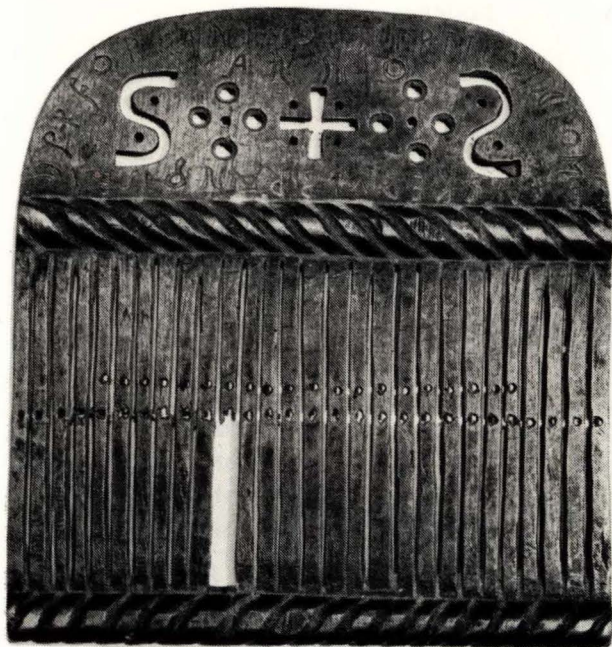
Dei fleste bandgrindene ser ut som grinda på bildet, med utskorne tinder i eitt trestykke, men hol i kvar tind.

Ein trer renninga i grinda med 1 tråd i hol og 1 tråd i mellomrom, og får 2 vevskill - 1 ved å senke, og 1 ved å heve grinda for kvart innslag (ripsband/toskaft).

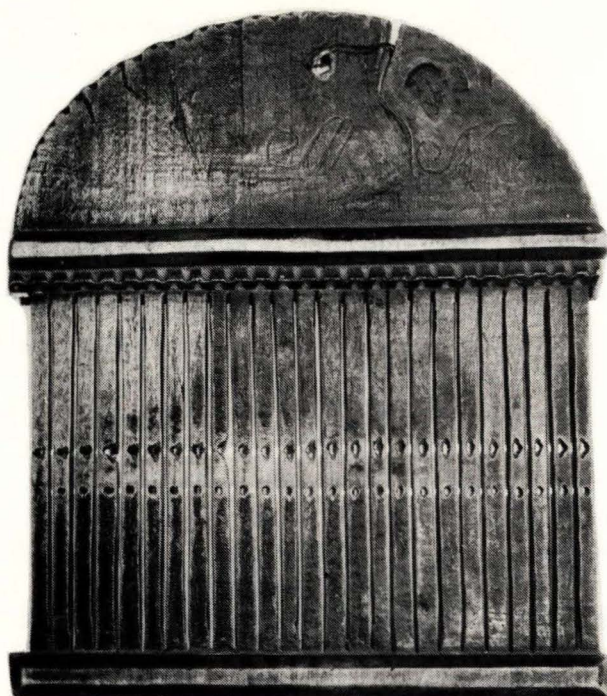
Det finns bandgrinder som har fleire holrader i kvar tind, grinder med 2 og 3 holrader.

Etter det ein har kjenskap til i dag finns det her i landet, i musea og privat eige:

10 grinder med 3 holrader og 83 + 1 med 2 holrader. Det samla kjende talet på grinder med 2 og 3 holrader er 94.

Vevgrind (bandskje) frå Tynset 1747, nå på Tynset Bygdemuseum, årstalet 1747 og ein underfundig tekst er skåren inn, sjå artikkelen.

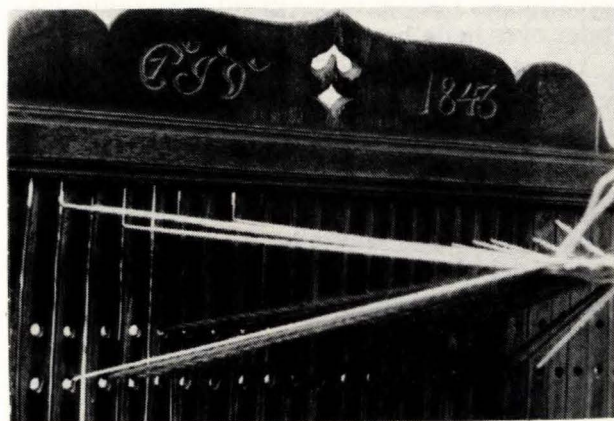
Vevgrind (bandskje) fra Sagmoen, Fådalen, Tynset, nå Tynset Bygdemuseum. Grinda er frå 1771 og har opphavleg vore breiare.

Grinder med:	2- holrader	3- holrader
I privat eige:		
Nord-Østerdalen	27	1
Sør-Gudbrandsdalen	1	
Sigdal/Tveitensamlingen		1
Hallingdal	1	
Sunnfjord	4	
Sunnfjord/Oslo	1	
Nordmøre	2	
Nordmøre/Amerika	1	
Helgeland	1	
Sør-Varanger/Tydal	1	

I samlingene til musea:

Bryggens Museum		1
Norsk Folkemuseum	11	1
NF/Samisk avdeling	13 + 1	3
Victoria and Albert		
Museum London	1	
Drammens Museum	1	
Trøgstad Bygdemuseum	1	
De Sandvigske Samlinger	1	
Glomdalsmuseet	1	
Tynset Bygdemuseum	2	
Storelvdalstunet	1	
Rørosmuseet	1	
Meldal Bygdemuseum	1	
Trøndelag Folkemuseum	1	1
De Heiberske Samlinger	1	
Nordfjord Museum	5	1
Rana Museum	2	1
Tromsø Museum	2	

Pr. sept. 1985

Vevgrind (bandskje) fra Tufsingdalen, Os, første eigar var Sigrid Jonsdatter f. 1843. Foto: T. Gauslaa

Tregrinder.

9 grinder har årstala: 1740, 1743 (?), 1747, 1755, 1757, 1771, 1779, 1790, 1805. 10 har årstal frå 1820 - 40 talet, 7 frå 1850-talet, 4 frå 1860 - 70 talet, 3 frå 1890 - 1900 talet. Dei yngste årstala er 1898, 1902, 1905.

Noen grinder har tekst, mange har bokstavar, mens andre er utan inskripsjon.

Av 76 tregrinder har: 4 grinder 3 holrader og 47 har 2 holrader over heile breidda, (det eine er ei smal grind med 5 mellomrom og 6 tinder). 2 har 3 holrader og 9 har 2 holrader over midtpartiet i grinda, med plass til frå 1 til 17 mønstertrådar mens det kan vera opptil 20 - 31 mønstertrådar i grinder med 3 holrader. 14 av grindene har eit lite tal med 2 og/el. 3 holrader i 1 - 5 av dei midtre tindene.

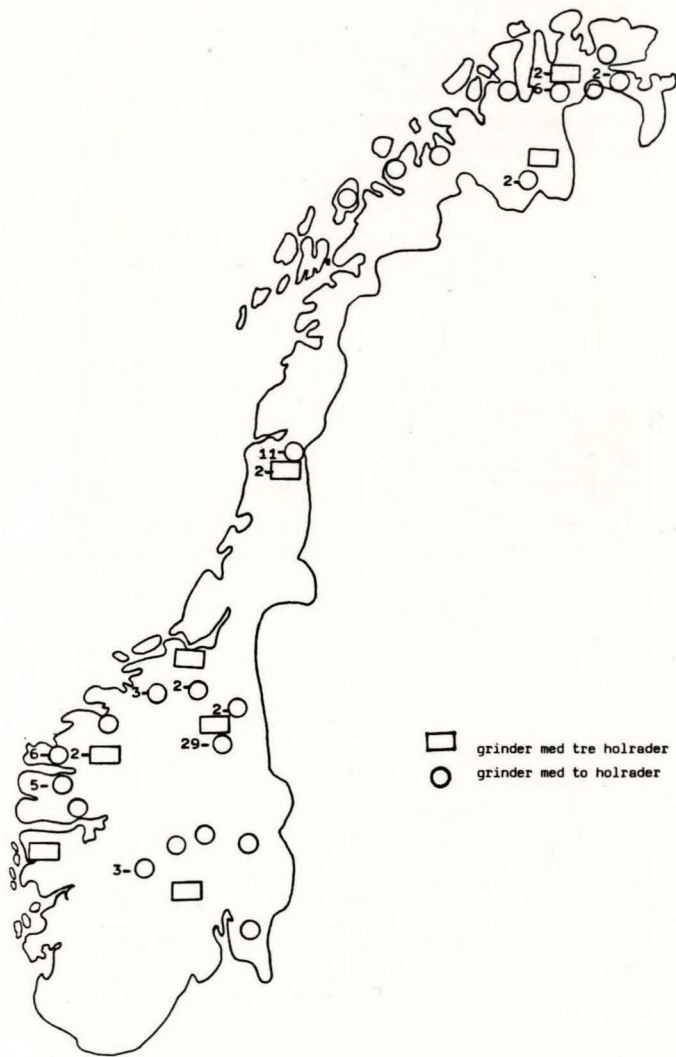
Reinsdyrhorn/beingrinder.

I Samisk avdeling ved Norsk Folkemuseum er det 14 grinder med doble holrader og 3 grinder med 3 holrader, og i privat eige 1 grind, med doble holrader over heile breidda.

3 har årstal, ei frå Tysfjord med årstalet 1811 og bokstavane M B, på andre sida: 90 LAI Mikkel 3 ÅR TAMMS» pluss dekor på tverrstykkja oppe og nede, ei frå Finnmark 1899, den 3. frå Bodin har årstalet 1902. Den eine grinda frå Lebesby har tverrstykkje av tre, blåmalt.

Ei av dei 17 grindene ved Samisk avdeling er frå finsk side av grensa, frå Polmakvann, ei «vel forarbeidet» grind.

3 av grindene har berre heimfesting til: Finnmark eller til «Lappiske saker kjøpt hos handelsmann Fandrem», (på kartet innteikna i Lebesby/Porsanger), dei andre 13 grindene er frå kom-

munene i: Nordland: Bodin 1, Tysfjord 1. Troms: Kåfjord 1. Finnmark: Kautokeino 2, Karasjok 1, Porsanger 1, Lebesby 5, Sør-Varanger 1 (pluss 1 i privat eige).

Alle dei samiske grindene har doble holrader i heil breidde. Holradene står mykje tettare her, avstand 0,5 til ca. 1 cm, enn i dei «norske» grindene.

Av det materialet som i dag er kjend (samla) er det i tillegg til det samiske området i Nord-Norge to andre områder av landet som skil seg ut når det gjeld mengden - se kartet. Nord-Østerdalen, -kommunene Alvdal, Tynset, Tolga og Os.

Til i september 1985 er det registrert 1 grind med 3 holrader og 28 med 2 holrader med frå 19 til 44 tinder, og 1 med 6 tinder, dei fleste i privat eige. I nabokommunen Røros er det registrert 2 med doble holrader (i Rm. og NF). Alle med holradene i heile breidda på grinda, så nær som ei av bandgrindene til Tynset Bygdemuseum (TY 1286).

Ho har doble hol over midtpartiet til 20 mønstertrådar pluss 4 enkle hol i kvar side, tilsaman 28 tinder (bilde s. 34).

Grinda har tekst på begge sider av toppstykket og årstalet 1747, på eine sida: «DENNE BANSKE HØRRER MI TIL LISPET DØTTERSØDD ARPIDE ANNO». På den andre sida: «DERFOR KAN INDEN DEM TRETE OM MIOM BANDSKED V V BRAN ISEN 1747».

Dette er grinda med nest eldste årstalet, grinda i Meldal bygdemuseum har årstalet 1740. Ei grind i Tromsø museum, frå Senja, har årstalet 1755.

Frå Helgeland kommunene Hattfjelldal, Brønnøy, Alstadhaug, Hemnes, Dønna og Rana er det 2 grunder med 3 holrader i midtpartiet, 6 med doble

hol i heile breidda med frå 19 til 28 tinder/doble hol, 5 med doble hol i midtpartiet med plass til frå 12 til 17 mønstertrådar, den eine har årstalet 1790.

Desse grindene er i musea i Rana, Trondheim, Lillehammer og Bygdø-NF, 1 i privat eige.

Eit anna område, Nordfjord - Sunnfjord - Sogn skil seg ut med 12 grunder med doble hol i 1, 2 eller 3 tinder i midtpartiet, 2 med 3 holrader i dei 3 - 5 midterste tindene, altså grunder med ekstra hol til ei lita gruppe mønstertrådar. 4 av grindene har årstala 1832, 1847, 1859, 1866.

Dei aller fleste grindene har sikker heimfesting, men for somme av musé-grindene er dette noe usikkert.

Ein heilt annan type av grind med doble hol er ei grind i Nedre Numedal med årstalet 1814.

Denne har 10 breie tinder med 2 hol parallelt i kvar tind (i same høgd) 20 hol, i tillegg har ho 9 smale tinder utan hol som gjev doble spalter/mellomrom i grinda.

Dessutan har Drammen ei 9 cm. brei «Bandgrind» med doble holrader med 1,5 cm. avstand mellom radene, 21 hol i øvre rad, 15 i nedre. Grinda er laga av eitt trestykke og med dekor på begge sider. Ho har ikkje tinder/spalter/mellomrom, berre doble holrader, (se Bandtilvirkningen hos finske allmogen, s. 33, 36 - 38).

Grunder med 2 og 3 holrader (og med kortare spalter) er òg kjend i Sverige (Västerbotten 2 - 81), og i Finland (Hemsløjden nr. 1 - 80).

Barbro Gardberg: «Bandgrunder med dubbla holrader har påträffast endast i de østerbottniska kusttrakterna och i skärgården därutanför, samt på Åland och i den åboläniska skärgården, men inte lengre inn i landet. Typen med de dubbla hålraderna är tydligen den äldre, daterade exem-

plar är ofta från början av 1700-talet. Typen med de korta mønstertrådspringorna förekommer från omkring 1840 och kan tänkas ha utvecklats ur den tvåradiga.

Också en sällsynt variant med tredubbla hål-rader har påträffats i skärgården, men hittills inga bandfynd. Hos samerna förekommer dubbla hol-rader, men huruvida här föreligger något sam-band är helt outrett.

Att de här bandgrinderna har varit fina arbets-redskap för mønsterplockade band kan utan vidare konstateras, och det är egentligen under-ligt att de så gott som helt fallit i glömska. Littera-turen omnämner dem mycket kort, och vävtek-niken har jag inte sett beskriven någonstans.»

I Nord-Østerdalen var óg bruken av grinder med 2 og 3 holrader gått heilt ut, - men i 1982 - tok Musea i Nord-Østerdalen ved konservator Per Hvamstad dette opp i samband med Nord-Øster-dalsuka og den store utstillinga av bandtekstilar, (m.a. 1 fellåkle og 11 langputer/banddyner, alle sydd saman av 1 til 5 cm breie mønstervevde band), se s. 9. 43. Barbro Gardberg kom frå Finland og delte med seg av sin kunnskap om bruken av desse grindene, og av grinder med kortare spalter til mønstertrådar (er i salg i Hus-fliden) til 25 stykke, dei fleste frå Hedmark.

- Ho har tidlegare hatt kurs i Oppdal og utstilling i Husfliden, Oslo, se Norsk Husflid nr. 1 - 80.

Ved å bruke desse grindene er det mykje fortare å veve mønstervevde/plukka band. Både Barbro's Tolga-elevar og andre har ført dette arbeidet vidare, og er med på å auke interessa for band-vevinga i Norge - og bruken av eit tidligare mykje brukt reiskap. Det fortel hola i desse gamle grindene oss i dag.

Det gledelege er at dei unge - både innen 4-H, i husflidslag og elles er interessert.

Ta teknikkar og reiskap i bruk, bruksområde veks med bruken. Morro er det óg - og fort!

- Til dykk som har/kjennar til at der er/har vore grinder med 2 - eller 3 hol-rader i privat eige eller i andre muse, så sei frå om det til konservatoren i N-Ø, Per Hvamstad, eller send meg nokre ord om det, adresse Gamlev. 124, 2600 LILLEHAMMER.